

KWARTELKONINGEN EN MAAIMACHINES.

Den 7 Juli '31 een perceel grasland aan de Kagermeren gelegen betredend, waarvan ik wist, dat het op 21 Juni te voren was gemaaid, hoorde ik aldaar druk „gesnerp” van kwartelkoningen. Op mijn wandeling door het nog korte gras, waarbij ik vergezeld was door mijn hondje een fox, die snuffelend voor mij uitliep, kon ik 4 stuks kwartelkoningen opstooten, die zich klaarblijkelijk niet konden verbergen.

Bij het opvliegen was het warme bruin der groote slagpennen en der vleugeldekveeren in het zonlicht duidelijk zichtbaar. De vlucht zelf, waarbij de pooten ietwat hangend werden gehouden, was niet snel, geleek eenigszins op die van een waterhoen, terwijl tevens de korte staart opviel. Na op geringe hoogte een wijde boog beschreven te hebben, streken ze alle waarschijnlijk ter dekking in den beschermenden rietzoom neer.

Het zien van kwartelkoningen is in zooverre merkwaardig, daar men leest, dat zij wel gehoord, doch niet zoo licht gezien worden.

Het geroep, dat zoowel overdag als 's avonds druk gehoord kan worden, vernam ik nog op 23, 25 en 26 Juli, zoo ook op 2 en het laatst op 4 Augustus.

Op 29 Augustus werd het bewuste perceel voor den 2den keer gemaaid met behulp eener maaimachine. De landlieden deelden mede, dat in den voorzomer hierdoor heel wat nesten vernield werden en veel broedende zoowel als jonge vogels sneuvelden. Een hunner beaamde, desgevraagd, dat hij dezen morgen bij het werk nog een stuk of 3 halfwas vogels „als een spoor rennend” had zien vluchten op een terrein dat $\pm$ 600 M. verderaf was gelegen. Ik begreep, dat het wel jonge kwartelkoningen moesten geweest zijn en bleef in de buurt scherp opletten. Toen er nog slechts ter plaatse een betrekkelijk smalle grasstrook overeind stond, kwamen daaruit achtereenvolgens 3 jongen te voorschijn, die gegrepen konden worden. Het waren jongen van $\pm$ 20 dagen oud (vergeleken met Heinroth's photo's). Eén kon ik aan den rand van een met water gevulde greppel, waarin het nog even had rondgezwommen eindelijk grijpen. Merkwaardig was het, hoe snel het dier kon rennen en hoe direct het van een terreinplooi partij trok, om zich te verschuilen. Het had echter aan de r.zijde van den hals een bijna 3 cM. lange bloedende wond van de maaimachine gekregen. Weer losgelaten verborg het zich in den rietzoom op ongeveer 20 M. afstand van de plek, waar onze boot gemeerd lag.

Het 2de ex. was er minder goed afgekomen; de r. poot was ver boven het hielgewricht geheel afgesneden. Daar de vogel op één poot met behulp der fladderende vleugels toch nog opvallend snel uit de voeten kon komen, onderdrukte ik het aanvankelijk voornemen, het dier maar af te maken en liet het vrij; ook dit ex. zocht in den rietzoom een goed heenkomen.

Het 3de ex. was volkomen gaaf en vrijgelaten zocht het beschutting in het laatste smalle reepje hoog gras, hetgeen ik met het oog op de naderende maaimachine met schrik waarnam. Pogingen om het terug te vinden faalden. Toen hebben wij vlak voor de machine het gras afgeklopt om het op te jagen, doch hebben het niet meer terug gezien. Ook onder het nadien afgemaaide gras was het niet meer terug te vinden, zoodat het zich waarschijnlijk in een naast dit grasreepje gelegen ondiepe droge greppel aan het oog heeft kunnen onttrekken en ontkomen is.

Men ziet hieruit dus, hoe de vogels zich voortdurend weer in het nog overeind gebleven gras trachten te redden; uit het laatste strookje gras kwamen ze immers pas te voorschijn en de laatste keerde weer daarheen terug.

Zodoende is het waarschijnlijk, dat deze vogels tientallen keeren aan hetzelfde gevaar blootstaan.

Niet vervolgd, past het dezen vogels niet in het opengevallen terrein ver weg te loopen en hoe het leven in deze veranderde omstandigheden hun weder noodlottig kan worden, leert ons het lot van den éérsten vogel:

Het was reeds over half elf 's avonds geworden en buiten was het donker en zeer stil. Slechts was af en toe in het riet een geschuifel en in het water een geplons te hooren, ten teeken van

aldaar aanwezige en zich roerende ratten. In de kajuit gezeten werd plotseling in de onmiddellijke omgeving der boot een vreemdsoortig lang aanhoudend piepend gekerm gehoord. We dachten allen terstond aan een jonge kwartelkoning en snelden naar buiten. Pas toen ik het schijnsel van een electrisch lampje in het riet liet vallen, hield dit gekerm op en kwam het hondje te voorschijn met een dooden jongen kwartelkoning in den bek. Door de aanwezigheid van de snijwond aan de r. zijde van den hals bleek het het 1ste ex. te zijn, dat hoogstwaarschijnlijk wel de prooi van een bruine rat was geworden.

Dat broedende kwartelkoningen aan de maaiende zeis ten offer vielen was reeds lang bekend en kan men in Naumann reeds treffend beschreven vinden, maar vooral de in de laatste 15—20 jaren in zwang gekomen zijnde gewoonte van het 2 (en meer) keer maaien is voor dezen vogel verderfelijk. Als laat broedende en pas in Mei wederkerende vogel, is bij de eerste snede het vrij groote legsel van 8—14 eieren vaak wellicht nog niet eens voltallig en als dit dan vernietigd is, heeft de vogel, in de periode tusschen eerste en tweede snede verloopend, nauwelijks den tijd om de jongen groot te krijgen, want eerst het weer opschietende gras kan hem voor het (wederom) nestelen de noodige dekking bieden.

In ons geval van het aantreffen van 20 dagen oude jongen op 29 Augustus, bij een broedduur van 17—18 dagen, komt men op een broedaanvang van ongeveer 22 Juli en kan men aannemen, dat het bijbehorend ♂ nog vrijwel gedurende den heelen broedtijd zijn karakteristiek geluid heeft doen hooren.

Zeër waarschijnlijk is verder, dat door het tijdstip van het 2de maaien, de z.g. nasnee, die aldaar veelal in de laatste week van Augustus geschiedt, behalve de vrij spoedig zelfstandig wordende jongen, ook de oude vogels gevaar loopen. Deze bevinden zich alsdan in vollen zomerrui, in het tijdvak Augustus—September verloopend. Deze volledige zomerrui heeft dit eigenaardige, dat hij weliswaar betrekkelijk vlug verloopt, maar dat daarbij de staartpennen, de slagpennen en de vleugeldekveeren ongeveer gelijktijdig uitvallen en de vogel daardoor zeker het vliegvermogen een tijdlang missen moet. Verdwijnt dan kunstmatig de voor den vogel in die periode zoo hoog noodige dekking, dan resulteert daaruit onmiddellijk levensgevaar.

Merkwaardigerwijze kiezen deze vogels als woonplaats bij voorkeur of graan- en zaaivelden, of maaibare goede graslanden, terwijl niet maaibare moerasachtige gronden met gras, biesgras rietgras, zeggepollen enz. begroeid, veelal als te nat of niet geschikt zijnde door hen gemedend worden, zoodat altijd weer het maaien het meest imminente gevaar blijft, vooral als dit geschiedt door maaimachines.

Het verraderlijke dezer machines is hierin gelegen, dat het snijwerktuig aangebracht is ter zijde van de machine en de daarvoor gespannen paarden in het pas gemaaide gras loopend de vogels dus *niet* opjagen.

Dezer dagen kwam mij bij monde van een mij bezoekend jachtopziener ter oore, dat op terreinen nabij het Kampereiland gelegen het gebruikelijk zou zijn, ter wille van het jaagbare wild bij de maaimachine een jongen te laten loopen, die tot taak heeft met een stok het wild uit het te maaien gras op te jagen, dus juist zooals wij — en blijkbaar met succes — deden bij ons pogen den 3den jongen vogel te redden.

Twijfel kan geopperd worden of deze maatregel wel zin heeft, daar toch broedende vogels zoo lang kunnen blijven zitten en jonge nestvlinders de eigenschap hebben zich bij gevaar te „drukken”, zóó, dat men er vlak langs loopend ze niet eens kan vinden. Aan den anderen kant wil het mij voorkomen, dat jonge vogels dit zich „drukken” en zich verbergen vooral zullen doen, wanneer zij, zich in meer open terrein bevindend, zichtbaar zijn en zich onopvallend dienen onzichtbaar te maken, terwijl zij zich allicht in een hen gelijkmatig omgevende bedekking eerder zullen laten opjagen, hetgeen hier juist de bedoeling is. En verder bedenke men hoe vaak men in grasland niet juist een nest kan vinden door het plotseling vóór de voeten opvliegen van den broedenden vogel en men jonge (halfwas) vogels voor zich uit kan zien vluchten.

Zoo'n voor de maaimachine uitlopende jongen zou bij voldoende oplettendheid met zijn

KWARTELKONINGEN EN MAAIMACHINES ❧ ❧ ❧ ❧ 325

het gras afkloppenden stok veel hazen- en vogellevens kunnen redden en het zou m.i. aanbeveling verdienen, te pogen deze methode althans te laten beproeven.

Toch zal het gevaar, dat de kwartelkoning, gezien zijn eigenaardige levensgewoonten en het feit van de steeds intensiever wordende grascultuur, op den duur als karaktervogel van onze vochtige weilanden meer en meer terrein zal verliezen, voorloopig als zeer dreigend dienen gekenmerkt te blijven.

Den Haag, October 1931.

J. C. KOCH

NEDERLANDSCHE PRAEHISTORIE.

HET JONG-PALAEOLITHICUM — ELSPEET II.
(MET TEEKENINGEN VAN H. J. POPPING).

De chronologiseering onzer vaderlandsche culturen uit den steentijd kan niet steeds eenvoudig worden genoemd, zou zonder den steun van buitenlandsch vergelijkingsmateriaal soms vrijwel hopeloos zijn. We zijn hier voor den midden- en ouderen steentijd geheel aangewezen op de typologie der silex-artefacten. Geen enkel werktuig van been, hoorn, laat staan van hout, is meer aanwezig om steun te verleen. Ze zijn reeds lang vergaan in onzen poreuzen zandbodem. Aardewerk bestond in de oudere perioden nog niet. Grotten waarin de lagen stratigrafisch kunnen worden gedetermineerd, vindt men niet in ons land.

Alleen de pollen-analyse kan naast de typologie der vuursteenwerktuigen eenig licht verschaffen voorzoover het z.g. gesloten vondsten betreft. Doch wanneer het vondsten betreft buiten de veenen of terpen, dan vermag deze alleen een *minimum-ouderdom* van eenige cultuur aan te geven. Immers, de mogelijkheid is steeds daar, dat een atelier eerst is bedekt geworden door eenige laag (door overspoeling of overstuiving) vele honderden jaren na de laatste bewoning. Zelfs is het mogelijk, dat een atelier wordt ondergestoven en na verloop van honderden of duizenden van jaren weer aan de oppervlakte komt gelijk thans nederzettingen in de duinpannen, om tenslotte na verloop van tijd wederom te verdwijnen onder een beschuttende zandlaag. De stuifmeelkorrels zullen in dit geval een veel te jeugdigen leeftijd aangeven.

Zoo zijn, gelijk we dit uit zoovele profielen hebben kunnen lezen, in een zekere periode (misschien zelfs meerdere periodes) geheele vlakten in Noord-Nederland vrij egaal uitgestoven, andere meer of minder egaal ondergestoven. In die periode nu zijn vele ateliers, uit diverse tijdperken, onder het stuifzand bedolven geraakt. Misschien is deze tijd identiek met dien van de grenslaag van Weber in de veenen, misschien moet ze vroeger of later worden gedateerd. In ieder geval, de bouwers van vele onzer grafheuvels ¹⁾ hebben vrij zeker na deze barre, droge periode geleefd; het zand n.l. waaruit de grafheuvels bestaan, bevat vaak zeer vele artefacten van een oudere cultuur, veelal microlithen. Deze zijn niet als bijgaven van de begraving te beschouwen, maar moeten reeds in den grond hebben gelegen, toen deze werd gebruikt tot het opwerpen van den tumulus. Ze moeten klaarblijkelijk aan de bouwers van den heuvel onbekend zijn geweest en toen ter tijde door een meer of minder dikke zandlaag overdekt zijn geweest.

Een eigenaardig verschijnsel is verder, dat op of in de bruine oerbanken of koffiebanken der zandgronden de meeste steenen werktuigjes liggen. Hebben we hier te doen met een ouden cultuurbodem, zijn dit de oppervlakte-lagen van vroegeren tijd en bestaat het materiaal der

¹⁾ We bedoelen hier natuurlijk alleen die grafheuvels, waar we zelf dit feit konden constateren. Mogelijk blijft, dat sommige tumuli van vóór deze droge periode dateren. Zooals bekend, loopen deze van den jong-steentijd tot in den bronstijd.